

ANTONOMAZA - SURSĂ A CREATIVITĂȚII LEXICALE ÎN LIMBAJUL PUBLICISTIC ACTUAL

Vocabularul românesc de după 1990 își îmbogățește considerabil inventarul lexical și semantico-stilistic prin două surse extrem de productive: împrumutul neologic și creația internă. Cele două izvoare sunt în strânsă legătură cu transformările care au loc în toate domeniile vieții economice, sociale, politice, culturale etc. ale unui popor aflat în plină perioadă de tranziție. Presa și internetul constituie, pentru limba actuală, barometre care măsoară cu promptitudine posibilitățile creative ale locutorilor care utilizează frecvent aceste mijloace de comunicare.

Definită ca „figură semantică (trop) care constă în substituirea unui nume comun (de clasă, specie) prin numele propriu al unui individ considerat reprezentativ pentru clasa respectivă; mai rar, antonomaza permite și substituirea inversă” [1], antonomaza a fost examinată sub diverse aspecte de cercetători interesați de dinamica limbii române postdecembriste [2].

Fiind inclusă în categoria procedeelor interne de îmbogățire lexicală, antonomaza ca „*procedeu complex*” creează formații substantivale speciale ale căror efecte stilistice sunt înregistrate cu precădere în limbajul publicistic.

În presa actuală, dar și pe internet întâlnim antonomaze generalizante realizate prin metaforizarea unor nume proprii de persoane, care aparțin peisajului politic postdecembrist și lumii interlope din aceeași perioadă. Una dintre condițiile de bază pe care trebuie s-o îndeplinească aceste nume-model este „notorietatea” referentului, la care se adaugă o atitudine și trăsături de caracter negative: „Un nou sistem de măsurare a inteligenței *becalu* și *vanghelu*” (com. orală); „După cum merg lucrurile, cred că următorul ministru al educației ar trebui să fie *Vanghelu* iar următorul ministru al justiției ar putea fi *Becalu*, în baza unui algoritm întotdeauna electoral posibil.” www.cotidianul.ro; „<Milică> a devenit, în mod oficial, unitatea de măsură pentru salariile directorilor societăților de stat. Un „<milică>, adică leafa președintelui [3], e egal cu patru lefuri și jumătate de dactilografă”, DNAR; *beuronul* (doctorul Beuran) devine „unitate de furt științific la nivel academic, național”, Uritescu, 2009, p. 44, 274; *păunescul* (poetul Păunescu) devine „mijloc de manipulare a opiniei publice prin presă”, Uritescu, 2009, pp. 44-45, 262; *remeșul* (ministru Traian Remeș) devine „indicator al nivelului de trai” Uritescu, 2009, p. 45. Aceste nume folosite ca „unități de măsură” sau „instrumente” sunt atât de cunoscute pentru receptori, încât nu au nevoie să fie decodificate.

În alte contexte publicistice apar reprezentanții domeniului politic. Grafia de plural a acestor nume proprii este justificată „prin capacitatea generalizantă și prin implicațiile depreciative, minimalizatoare” [4]:

„Vârâți în aceeași oală, *vadimi*, *cațavenci*...”, *R. lit.*, 45/'93, p. 24; „Ce fac însă *tăricenii*? ...sunt însă ghidați tot de vechii *hrebenciuci* și *cozmânci* ce fac afaceri cu lemn bucovinean”, *A. C.*, 40/2005, p. 16; „este clar că guvernul nu crede în efectul terapeutic al cotei unice, adică în curățirea și albirea economiei negre, din moment ce *călintăricenii*

și *ionuțpopeștii* au trecut simultan la măsuri compensatorii, cum ar fi creșterea altor impozite sau eliminarea unor reduceri”, A. C., 1/2005, p. 19; „Și ce dacă domnia sa îi preferă cu obstinație pe *moišii* (Vasile Moiş), pe *păuneștii*, pe *vadimii*, pe *marțienii* (Dan Marțian), pe *măgurenii*, pe *theodoreștii*, pe *văcarii* (Vasile Văcaru) și alți agenți ai neantului?”, R. lit., 38/'92, p. 2; „În schimb, *soreștii*, *vulpeștii* și *sălcudenii* sunt compacți în ură”, R. lit., 41/'93, p. 2; „*Iliiști*, *văcari*, *năstași*, *patrici*”, R. l., nr. 753, sept. 1992, p. 3; „Dar atunci de ce suntem astăzi, Doamne, atât de *văcari*, de *funari*, de *vadimi*, de *gavri*, de *păunești*, de *cozmânci*, de *hrebenciuci*, de *dumitraști*, de *marțieni*, de *verdeți*, de *solcani* și de *suieni*?”, R. lit., 24/'94, p. 2; „invazia lăcustelor *stolojane* și *romane*”, DNAR; „Și totuși, cum se poate ca adevărații luptători împotriva corupției să cadă unul după altul pentru că au dezvăluit adevăruri inoportune, iar *iscandaranii* [5] și *hrebenciucii* și *truțuleștii* să prospere și să ne sfideze sărăcia?”, DNAR.

Celălalt procedeu, la fel de productiv ca și metaforizarea, este metonimia prin care substituțiile au la bază relații de contiguitate logică. Includem în această categorie pe membrii și reprezentanții unor partide politice care s-au perindat la conducerea țării în ultimii douăzeci și patru de ani: „după alungarea *secureilor*, *cotroceii*, adică susținătorii prezidelului, le conferă străinilor care vizitează patria înalte distincții de stat”; „Toleranța românelului și dragostea lui pentru toate aceste fapte, indiferent de penajul lor politic, a devenit proverbială, fie că e vorba de *fesenei*, *pesedei*, *udemerei*, *penelei*, fie că vorbim de *pedei*, *peledei* sau *penegei*” etc. (*ioan31.wordpress.com*, 18.09.2007).

Intră în aceeași categorie și alte nume care trimit la un referent colectiv din domeniul artistic, cultural, unde trăsăturile morale negative se neutralizează: nume de susținători ai unor artiști celebri, nume de formații muzicale sau de publicații:

„fac parte din galeria *Beliganilor*”, TVR 1, 7 aug. 2006; „Trecem, așadar, peste cronicile dedicate '*poliromilor*'”, *Alt.*, nr. 18, aug. 2007, p. 16; „Dimineța aflu că *Stones-ii* (membrii formației Rolling Stones, subl. n.) au ajuns de cu seară la Athenée Palace”, *Alt.*, nr. 18, aug. 2007, p. 8; „După concertul susținut în fața a mii de oameni, «*proconsulii*» s-au retras în spatele scenei.”, *J. N.*, 29 oct. 2004, p. 38.

Conotația puternic depreciativă este prezentă în antonomazele generalizante, de tipul:

„nu punem așa pe noi, ca ghiolbanii, *armanii* și *piercardenii* pe care-i găsim prin Complexul Europa”, A. C., 3/2006, p. 21; „Nunțile, botezurile, *Bahmuțenii* au invadat mai toate canalele tv.”, *T. l.*, nr. 32, 2007, p. 50.

„Când referentul inițial este o antonomază consacrată în uz cu un sens generic, contextul poate evidenția o anumită latură a semnificației” [6]: „*Miticii*”, „*marinarii*” și „*găzarii*” sunt singurii care ies din pluton când e vorba de susținut bugetul țării.” *Cot.*, 23 nov. 2006, p. 12. Astfel, *miticii*, care trimit la personajele „neserioase” ale lui Caragiale, *marinarii* „persoane din conducerea țării, având în frunte pe marinarul Bănescu”, *găzarii* „marii patroni de benzinării” dobândesc în limbajul publicistic actual sensuri care trebuie obligatoriu decodate. Toate aceste trei formații apar în presa scrisă și orală cu alte semnificații: *miticii* trimit ca sens general la români, și, în special, la bucureșteni („Cel mai mult i-a deranjat pe *miticii* din România declarația lui Emil Cioran cum că vrea să fie fără patrie”; „*Miticii*”, așa cum sunt denumiți bucureștenii în limbajul popular în unele zone ale țării, au căpătat acest titlu în mod «oficial», în presa clujeană”, DCR₃, p. 361); *marinarii* sunt

persoanele specializate în această meserie iar *găzarii* apar cu sensurile de fotbaliști sau suporteri ai echipei Petrolul Ploiești; de asemenea, actualizează un sens vechi de vânzători de păcură sau apar cu un sens nou de membri ai formației Gaz pe Foc: „Paul Panait, fostul component al trupelor Gaz pe Foc Și Blue Ice, va juca într-o telenovelă spaniolă. Fostul «găzar» a semnat deja contractul cu producătorii spanioli și se pare ca va fi remunerat pe lună cu aproape 3.500 de euro.” www.9am.ro.

Aceeași conotație are în vedere substituții inedite, precum:

- numele partidului sau al președintelui României pentru un produs: *pesedeasca* albă < PSD „soi de vin”, format prin analogie de la „Fetească” A., 10 oct. 2004; *băsesoaica* „soi de vin” < (Traian) Băsescu, A., 10 oct. 2004;

- numele unei vedete de televiziune pentru numele unei emisiuni: „*Răduleasca*: emisiune imposibilă”, A. s., 33/2003, p. 25.

Dimensiunea ludică a limbajului favorizează apariția unor creații glumețe care țin de anumite atitudini și comportamente sociale și morale. Contextele politice în care apar sunt asociate cu elemente din alte limbaje: religios, poetic etc.: *balaurul reformei*, denumire atribuită fostului prim-ministru, Victor Ciorbea, DNAR (asociere care trimite la lupta sfântului Gheorghe cu balaurul); *luceafărul huilei*, supranume atribuit lui Miron Cozma, liderul minerilor din Valea Jiului, DNAR (asociat cu luceafărul poeziei românești, Mihai Eminescu); „SRI și-a băgat *Gheara* (< Nicu *Gheară*) în gât”, J. N., 22 dec. 2004, p. 1.

Expresivitatea formațiilor este dată și de asocierea antonomazelor cu derivarea diminutivală conotată peiorativ [7]: „*Columbel și Columbica*” (cu referire la fosta familie Columbeanu), R. lit., 25/2006, p. 31; „stilul mafiot al lui *Bombonel* (poreclă dată parlamentarului Adrian Năstase), B1TV, 4.07.2014; *bunicuța de la Cotroceni*, denumire atribuită fostului președinte, Ion Iliescu, DNAR; *ceaușel* și sinonimul său *decreșel* (cei doi termeni se referă la copiii născuți ca urmare a Decretului de interdicție a întreruperii cursului sarcinii, emis în timpul dictaturii ceaușiste, în 1966: „*Decreșei*”, J. N. supl., 14 febr. 2005, p. 1).

Având în vedere exemplele menționate, putem spune, asemenea lui Dorin Uritescu că, deși „substantivele comune născute din necesități de exprimare, circumstanțiale, sunt efemere, nu se poate nega faptul că la un moment dat ele oglindesc, mai bine decât oricare altele, o imagine specifică în epocă” [8]: *becalisme* „imagini și momente în care Gigi Becali își arată incultura, laudându-se cu banii și realizările sale” < *Becali*: „Spui că nici domnul Ralu Filip nu se miră, ci vede cu plăcere la aceleași posturi de televiziune '*becalismele*', la care se referea cu ușoară ironie domnia sa...” R. lit., 28/2005, p. 31; *năstăsisme* „păcăleli electorale” < (Adrian) Năstase, ioan.31.wordpress.com; *vadimisme* „fapte și cuvinte proprii lui Vadim” < *Vadim*, R. lit., 48/2003, p. 4; *vanghelisme* „agramatisme de tipul celor făcute de Vanghelie” < (Marian) Vanghelie, dictionar.urban.ro. [9]

Chiar dacă s-a vorbit de „uz și abuz” în ceea ce privește utilizarea antonomazei în stilul publicistic actual, toate formațiile inventariate nu fac decât să ne ofere un fenomen complex din punct de vedere semantic și stilistic, fenomen care presupune ingeniozitate, creații inedite, un limbaj viu, folosit nu numai în limbajul publicistic, ci și în alte limbaje și care reușește să ne prezinte o radiografie a societății în care trăim.

NOTE BIBLIOGRAFICE

- [1]. *DSL*, s. v. *antonomază*.
- [2]. R. Zafiu 2001: 59-61, A. Stoichițoiu-Ichim, 2006: 329-355, Miron-Fulea, 2002: 337-348 și 2002: 349-362. Pentru etimologia acestui cuvânt și pentru un scurt istoric al acestui fenomen, vezi Uritescu Dorin, 2009: 29 *passim*.
- [3]. Este vorba despre fostul președinte al României, Emil Constantinescu.
- [4]. Vezi Stoichițoiu-Ichim, 2006: 348.
- [5]. Trimite la Zaher Iscandarani, implicat în diferite acțiuni de contrabandă în România.
- [6]. Stoichițoiu-Ichim, 2006: 352.
- [7]. *Ibidem*, p. 351.
- [8]. Uritescu Dorin, 2009: 262.
- [9]. Vârlan, 2012: 95-96.

BIBLIOGRAFIE

- Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, (2001). *Dicționar de științe ale limbii*, București: Editura Nemira.
- Dimitrescu, Florica (coordonator), Alexandru Ciolan, Coman Lupu, (2013). *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a III-a, București: Editura Logos, (DCR₃).
- Miron-Fulea, Mihaela, (2002). *Numele proprii metaforice în limba română actuală*, în: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, coordonator Gabriela Pană Dindelegan, București: Editura Universității din București, p. 337-348.
- Miron-Fulea, Mihaela, (2002). *Numele proprii metonimice în limba română actuală*, în: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, coordonator Gabriela Pană Dindelegan, București: Editura Universității din București, p. 349-362.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, (2006). *Creativitate lexicală în româna actuală*, București: Editura Universității din București.
- Uritescu, Dorin, (2009). *Fascinația numelui. Studiu al creației lexico-semantică și stilistice*, București: Editura S.A.I.S..
- Vârlan, Mariana, (2012). *Derivarea sufixală nominală în româna actuală*, Craiova: Editura Universitaria.
- Zafiu, Rodica, (2001). *Diversitate stilistică în româna actuală*, București: Editura Universității din București.

IZVOARE:

- A. – „Antena 1”
- A.C. – „Academia Cațavencu”
- Alt. – „Altitudini”
- A.s. – „Aspirina săracului”
- B₁ – post particular TV
- Cot. – „Cotidianul”
- DNAR – Elena Trifan, Adrian Ioan Trifan, 2003, *Dicționar de neologisme și abrevieri recente*, Prahova – Cerașu: Scrisul Prahovean
- J.N. – „Jurnalul național”
- J.N. supl. – supliment al *Jurnalului Național*
- R.l. – „România liberă”
- R.lit. – „România literară”
- T.l. – „Timpul liber”, supliment al cotidianului *România liberă*.
- TVR 1 – „TVR 1”, post național de televiziune
- ***site-uri de pe internet

ANTONOMASIA, A SOURCE OF LEXICAL CREATIVITY IN TODAY'S JOURNALISTIC LANGUAGE

Abstract: *The dynamics of the language, materialized in vitality and creativity, is demonstrated by the avalanche of new and very new words that have penetrated the Romanian vocabulary especially via two main ways: loan words and internal creations.*

Antonomasia or the passage from a proper name to a common name highlights a relatively recent tendency, specific of the post-Revolutionary journalistic language, namely the period after December 1989. By the unexpected character of these formations and by their semantic and stylistic effects, the language creators are trying to arouse the readers' interest, while providing, at the same time, innovative linguistic models.

Key words: *antonomasia, semantic evolution, journalistic language.*